

Djelo sa stručne strane ima, bez sumnje, veliku vrijednost. Stvar je znanstveno fundirana. Autor je prostudirao retoriku na izvorima, bilo starim, bilo novim. Svoje znanje crpe jednako iz onog zlatnog doba, kada je »regina artium« dosegla svoj vrhunac, kao i iz kasnijih vremena. Dok s jedne strane na stranicama knjige često susrećemo Aristotela, Cicerona, Laktancija, Kvintilijana, isto tako djelo je protkano mislima i citatima suvremenih retora i teoretičara. O tome svjedoči i iscrpna literatura na kraju knjige. Sinteza dakle »vetera et nova«, klasike i modernosti, plus piščeva izvornost rezultira »Temelje govorničtva« kao zaokruženu cjelinu, kao originalno djelo, kao odličan priručnik retorike.

Posebnu dražest daje knjizi njezin način obradbe. Autor je uspio povezati strogu znanstvenost s književnom ljepotom. Stil mu je čitak, ugodan i lak, jezik čist i dotjeran. Lakoća argumentiranja, finoća psihološkog zapažanja, kristalna jasnoća, osjećaj mjere i takt — odlike su knjige. Zato se ona tako rekavši čita, a ne uči. Zar slijedeći reci ne odaju retora! »Zar ne nastupa sjajno govornički ona inače sasvim neuکا majka, što pred sucima pokušava oteti smrti svoga sina? Tko joj daje riječi i argumente, pred kojima ustupa strogom tužitelja? Tko osposobi onoga trgovca, da tako spretno i domišljato hvali svoju robu te i onoga, kome nikako nije bila potrebna nagovori da je kupi? Tko onome srednjoškolcu, što ga drugi nepravedno optužiše, uli onu silu rječitosti te se tako uvjerljivo brani? Tko li poduči dijete, što se spremalo nešto izmoliti od svojih roditelja, da tako milo formulira svoju molbu, da s toliko taktičnosti izabere za nju svoj trenutak, i da on najtvrdje u tako lijepom svjetlu prikaže?« (24). Za primjer pak jasnog prikazivanja uzmimo govor o samoj jasnoći: »Idući za tim da neposredno uvjeri i predobije, govor, sasvim shvatljivo, mora biti jasan. A jasan će biti onda, kad slušatelji smjesta i bez napora mogu shvatiti o čemu se govori. Za razliku uistinu, od pisane riječi, koju možemo polaganom slijediti, a prema potrebi i ponovno čitati, govor prolazi ispred nas priličnom brzinom, pa je stoga veoma važno da sve bude rečeno tako, da se smjesta i lako mogne razumjeti« (57). Osobito su uspjeli oni kratki, sažeti uvodi na početku poglavlja. Evo jednog primjera, gdje se u samo dvije rečenice rekapitulira prošlo poglavlje i majstorski prikazuje novo: »Ako je jedan od temeljnih zahtjeva uvjerljiva govora jasno, jednostavno, istinito izložiti stvar, ne manje je potrebno da ljepota stvari dođe što snažnije do izražaja. A doći će, ako je postepeno, originalno i stilski dotjerano budemo iznosili pred slušatelje« (62). Ili pak jednostavni prijelazi na slijedeće poglavlje: »No nije dosta voditi računa o slušateljstvu, treba se osvrnuti i na okolnosti u kojima govorimo« (50).

Pravi pak uvid u kompletnu vrijednost knjige dobit ćemo tek kad je sami pročitatmo. Ne će biti na odmet spomenuti na koncu lijep tisak i ukusnu opremu knjige.

»Temelji govorničtva« morali bi naći mjesto u biblioteci svakog intelektualca, pogotovo onog, koji javno nastupa kao profesor, sudac, odvjetnik, svećenik, nastavnik, političar, učitelj. Knjigu stoga toplo preporučujemo, autoru pak čestitamo i želimo, da što prije tiska i nastavak »Temelja govorničtva«, naime, »Nauku o propovjedništvu«.

Jerko Barišić

NEPOGREŠIVOST I NEZABLUDIVOST

U osvrtu na službeni hrvatski prijevod *Dogmatske konstitucije o Crkvi* (*Lumen gentium*), tiskanu u ovom broju *Crkve u svijetu*, g. Mato Zovkić raspravlja, među ostalim, i o terminima *nepogrešivost* i *nezabludivost* u vezi s latinskim crkvenim terminom *infallibilitas*. Pitanje je zanimljivo, i samo po sebi i u shvaćanju g. Zovkića. Pitanje je i važno, pa o njemu treba govoriti. G. Zovkić ustaje protiv termina *nepogrešivost*, a zalaže se za termin *nezabludivost*. Pri tome, on i jedno i drugo tretira s borbenom opredijeljenošću. (Borbenosti u mladih ljudi dosta ne će nikada nestati, ali je ona uvijek, posebno kad je dobronamjerna i konstruktivna, simpatična i mila, što je i ovdje slučaj). Kad se

radi o tome, da je papa *infallibilis*, da papa ima *infallibilitatem*, koji razlozi vode g. Zovkića da traži, da se ti termini ne prevode terminima *nepogrešiv*, *nepogrešivost*, nego terminima *nezabludiv*, *nezabludivost*? Evo razloga: on je mišljenja, da *nepogrešivost* nije prijevod termina *infallibilitas*, nego termina *impeccabilitas*. On kaže: »Postoji u latinskom druga riječ za *nepogrešivost*: *impeccabilitas*. Taj dar međutim nema ničko u Crkvi putnika (Ecclesia viatorum).« Toga dara, naravno, ni papa (jer je slab čovjek) nema; naime, i papa (kao slab čovjek) može griješiti, može facere peccatum, dakle ni papa nije *nepogrešiv*, ako *nepogrešiv* znači *impeccabilis*. Polazeći od te stvarnosti, g. Zovkić borbano zaključuje, da je *nepogrešivost* kao prijevod *infallibilitas* »dogmatski neispravan i ekumenski uvredljiv izraz«. Njegov je daljni zaključak (gotovo zahtjev): »Potrebno bi bilo u tom smislu popraviti naše katekizme, školske teološke priručnike, molitvenike i pisanje u vjerskim listovima.«

U odgovoru msgra Franića na osvrt g. Zovkića otklonjena je, prije svega, tvrdnja, da bi izraz *nepogrešivost* bio »dogmatski neispravan i ekumenski uvredljiv«. Otklonjeno je posebno to drugo. Msgr Franić piše: »Ne čini mi se ispravnim sumnjati riječ *nepogrešivost* papina kao »dogmatski neispravnu« i »uvredljivu« za braću pravoslavce. Kao da će braća pravoslavci prihvatiti papinu *nezabludivost* radije nego papinu *nepogrešivost*.« S druge strane, msgr Franić konstatira, da *nepogrešivost* ne znači samo *impeccabilitas* (moralnu *nepogrešivost*, kako on kaže); taj izraz može imati i značenje gramatičke, logičke, doktrinalne *nepogrešivosti*. Ni sam g. Zovkić, naglašava msgr Franić, »ne misli, da *nepogrešivost* znači samo *impeccabilitas*«, što se vidi u činjenici, da predzadnji dio njegove kritike nosi naslov *Stvarne pogreške u prijevodu*. Međutim, zaključak msgra Franića dopušta ispravnost tvrdnje g. Zovkića: »Ipak je *nezabludivost*, vjerojatno, sretniji izraz, jer znači samo doktrinalnu *nezabludivost*, iako riječi *zabluditi*, *bluditi* mogu imati i druga značenja.«

Je li *nepogrešivost* isto što *impeccabilitas*? Prijevod toga termina? Samo toga termina? Ali, ako je *nepogrešivost* isto što *impeccabilitas*, što onda znači *nesagrešivost* (*nezgrešivost*, *bezgrešnost*)? Koliko mi govori moje osjećanje jezika ja bih s tim u vezi primijetio dvije stvari: 1) ipak postoji razlika između *nepogrešivosti* i *nesagrešivosti*, barem neka razlika, i to ne samo u stupnju, u nijansi, i 2) *nesagrešivost* adekvatnije znači *impeccabilitas* negoli to znači *nepogrešivost* (ako, naravno, *impeccabilitas* znači *non (posse) facere peccata*¹). Ako stvar tako stoji (a stoji, bez sumnje), treba li ukloniti termin *nepogrešivost* za *infallibilitas* s obrazloženjem, da on ne znači *infallibilitas* nego *impeccabilitas*? Ja se ovdje ne zalažem ni za *nepogrešivost* ni za *nezabludivost*, ali želim, da se stvar uoči što preciznije i sa svih strana. Kad se to učini, pravi izlaz ne će biti, među razboritim ljudima, težak, barem ne će biti nemoguć. Osim toga, i davna, već tradicionalna upotreba termina *nepogrešivost* za *infallibilitas* nalaže dužnost s jedne strane, da se stvar temeljito prostudira, i s druge strane, da se nađu temeljiti razlozi, ako se ide za tim, da se napusti jedna tradicija. Ako se na temelju studiozna pretresa nađu takvi razlozi, onda, razumije se, tradicija nema raison d'être, nema razloga, da i dalje traje. U tom slučaju tradiciju treba napustiti, ma što bilo.

Što kažu rječnici hrvatskog jezika o *nepogrešivosti* i *nezabludivosti*? Koja značenja ti rječnici daju tim riječima? »Spor« između *nepogrešivosti* i *nezabludivosti* lako bi se riješio, da je riješen u rječnicima. Ali tamo je rješenje manje nego škrto. Na primjer Rječnik JAZU registrira *nepogrešivost*, ali ne registrira *nezabludivost*². *Nepogrešivost* pak »tumači« ovalo: »svojestvo onoga, koji je nepogrešiv.« I to je sve o tom problemu u Rječniku JAZU. I Benešićev Hrvatsko-poljski rječnik (Zagreb 1949) ima samo *nepogrešivost* (a nema ni *nesagrešivost* ni *nezabludivost*). A Rječnik hrvatskoga jezika Ivelkovića i Broza (Zagreb 1901) ima još manje: nema ni *nepogrešivosti* ni *nezabludivosti* (jer tih riječi nema Karadžićev Srpski rječnik!). Tko bi htio, nešto rješenja mogao bi izvući iz Broz/Ivelkovićevih glagola (kao temelja naših riječi): »pogriješiti *fehlen*,

¹ Moglo bi se tako reći i na temelju glagola *pogriješiti* i *sagriješiti* u Ivelković / Brozovu Rječniku: *pogriješiti* . . . *fehlen*, *labor*; *sagriješiti* . . . *sündigen*, *pecco*.

² Ima *nezabludljiv* s »tumačenjem«: »koji ne može zabluditi.«

labor«, »sagriješiti... *sündigen, pecco*«, »zablúđiti... *zaći (s puta), zalutati*«. ³ Ima, nadalje, rječnika, koji malo ili nimalo ne razlikuju *nepogrešivost* i *nezabludivost*. Na primjer, Filipovićev Englesko-hrvatski rječnik (Zagreb 1955),⁴ Putančev Francusko-hrvatskosrpski rječnik (Zagreb 1957)⁵, Šetkina Hrvatska kršćanska terminologija,⁶ Androvičev Rječnik talijansko-hrvatski (Zagreb 1937).⁷ Najnoviji rječnici ipak bacaju nešto određenije svjetlo na ovaj problem. Dayre / Deanović / Maixnerov Hrvatskosrpsko - francuski rječnik (Zagreb 1960) ima: *nepogrešivost* = *infaillibilité, bezgrešnost* = *impeccabilité*. (Tako se razlikuju u tome rječniku i pridjevi *nepogrešiv* i *bezgrešan*). Također Deanović / Jernejev Talijansko-hrvatskosrpski rječnik (Zagreb 1960): *infallibilità (infallibile)* = *nepogrešivost (nepogrešiv)*, *impeccabile* = *koji ne može zgriješiti, bezgrešan*⁸. Zanimljivo je, na koncu, da Rječnik stranih riječi (Zagreb 1962, III izd.) odlična jezikoslovca Bratoljuba Klaića ima za *infallibilan* samo *nepogrešiv, nepogrešan*, a za *infallibilnost* samo *nepogrešivost, nepogrešnost*.

Mate Meštrović

³ Tu se da zapaziti: 1) da je *nesagrešivost* (od *ne sagriješiti*) više u vezi s *pecco* negoli *nepogrešivost*, i 2) da *nezabludivost* (od *ne zabluditi*) ne znači samo *doktrinarnu nezabludivost*.

⁴ *Infallibility... nepogrešivost, infallible... nepogrešiv, impeccability... nepogrešivost, bezgrešnost, impeccable... nepogrešiv, bezgrešan.*

⁵ *Infaillibilité... nepogrešivost, nezabludivost; impeccable... nepogrešiv, besprikoran.*

⁶ »*Nepogrešivost, nepogrešnost* ž svojstvo onoga koji je nepogrešiv, nepogrešan. Često u svezi: *papina nepogrešivost*« (III 103). »*Nezabludivost* ž svojstvo onoga koji je nezabludiv; isto što *nepogrešivost*« (III 108).

⁷ *Infallibilità = nepogrešnost... (teol.) nepogrešivost; impeccabilità = nesposobnost za grijšenje, nepogrešivost.*

⁸ Tako ima i Deanovićev Rječnik talijanskog i hrvatskog jezika (Zagreb 1948, II izdanje).